

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้ ได้บรรลุวัตถุประสงค์และสำเร็จลุล่วงไปได้เป็นอย่างดี และได้ผลการศึกษาวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อการผลิตข้าวอินทรีย์และการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเกษตร เนื่องจากการได้รับการสนับสนุนจากทุนอุดหนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี 2553

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ และให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนให้สัมภาษณ์ เข้าร่วมการสัมมนา เข้าร่วมประเพณีการลงแขก และที่สำคัญได้ร่วมแรงร่วมใจก่อสร้างอาคารที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร นอกจากนี้ ใคร่ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่จากภาครัฐและเอกชนที่สนับสนุนการศึกษาและวิจัยในครั้งนี้ จนก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการอย่างดียิ่ง

คณะผู้วิจัย

2553

คำนำ

การวิจัยนี้นับว่าเป็นก้าวเดินที่สำคัญของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในงานวิจัย โดยที่ผลจากงานวิจัยจะได้ตอบสนองและแก้ไขปัญหาของเกษตรกรเอง ประเด็นสำคัญ คือ จะทำอย่างไรที่มีการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิต คิดถึงสิ่งแวดล้อม น้อมเศรษฐกิจพอเพียงนำมาใช้ให้ผลผลิตเพิ่มด้วยสารอินทรีย์ หากทำได้เช่นนี้ ช่วยลดหนี้ มีเงินออมแน่นอน

งานวิจัยเล่มนี้ เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสที่ทุกคนห่วงใยต่อสุขภาพ ใส่ใจต่อการสรรหาวัตถุดิบที่ปลอดภัยมาบริโภค หลายแห่งกลับไม่มีพืชผักข้าวปลาอาหารที่ปลอดภัยมารองรับ โดยเฉพาะข้าว ประเด็นเหล่านี้ส่งผลให้มีการคิดและแสวงหาวัตถุดิบอาหารที่ปลอดภัยไว้รองรับอย่างพอเพียง ดังนั้น โรงเรียนชาวนาข้าวอินทรีย์ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่เผยแพร่กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ให้แพร่หลาย รวมทั้งเป็นเวทีให้เกษตรกรได้มาหาหรือแลกเปลี่ยนกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์อย่างเชื่อมั่น แล้วดำเนินการผลิตข้าวอินทรีย์ให้แพร่หลายและพอเพียงต่อบริโภค

หากมีสิ่งใดดี ๆ ต่อสังคมที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ขอสิ่งดี ๆ เช่นนั้นได้ขยายผลอย่างต่อเนื่อง แต่หากสิ่งใดที่บกพร่อง คณะผู้วิจัยขออ้อมรับที่จะนำไปปรับปรุงต่อไป

คณะผู้วิจัย

2553

บทคัดย่อ

การวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนชาวนา 2) เพื่อจัดตั้งโรงเรียนชาวนาข้าวอินทรีย์ จำนวน 1 แห่ง และ 3) เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตข้าวอินทรีย์สำหรับการเผยแพร่ การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสัมมนา การศึกษาดูงาน และการทดลองในแปลงนาข้าวอินทรีย์ ข้อมูลดังกล่าวถูกนำมาวิเคราะห์ทางสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วจึงอภิปรายผลและพรรณนาโวหาร

จากการศึกษาพบว่า ในการจัดทำหลักสูตรข้าวอินทรีย์มีการนำเอาปัญหาของเกษตรกรมาเป็นประเด็นหลัก โดยเกษตรกรประสบปัญหาในการทำนาข้าวอินทรีย์ในระดับปานกลาง ขณะเดียวกันเกษตรกรมีการเรียนรู้ด้านการผลิตข้าวอินทรีย์ 14 ประเด็น อยู่ในระดับมาก 4 ประเด็น ส่วนการเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการโรงเรียนชาวนา มีการเรียนรู้ระดับมาก 6 ประเด็น ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนชาวนา 1 แห่ง ที่จังหวัดมหาสารคาม โดยมีคณะกรรมการบริหาร มีอาคารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แปลงสาธิต อุปกรณ์ผลิตสารอินทรีย์ มีการผลิตสื่อในการนำเอาภูมิปัญญามาเผยแพร่ 2 ชนิด คือ 1) แผ่นพับการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนชาวนา และ 2) องค์กรความรู้ชุดข้าวปลอดภัยปลอดภัย

Abstract

The purposes of this study were 1) to study on building and developing the curriculum of organic rice farmer school 2) to set up one organic rice farmer school and 3) to collect local wisdom on organic rice production. Various research methods were used: interview, seminar, farmer field trip and experiment in organic rice farmer school. Then, data had been analyzed by using statistic test: frequency, percentage, average, standard variation, after that explanation also was used to describe.

The study found that the problems for organic rice cultivation was used for curriculum development. Farmers had faced the difficulties on organic rice production at middle level. Farmer had gained knowledge on organic rice production for 14 issues which 4 issues were placed at highest level. According farmer learning exchange, farmers learnt through organic rice farmer school for 6 issues at highest level. One organic rice farmer school at Maharakam province was established which consisted of management committees, learning hut, demonstration plot, and organic matter making equipments. Two medias from local wisdom people were produced for extension 1) brochure on organic rice farmer school implementation and 2) knowledge based book on chemically fare rice and food safety.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คำนำ	ข
บทคัดย่อ	ค
Abstract	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย	1
2. วัตถุประสงค์ของวิจัย	3
3. ขอบเขตของการวิจัย	3
4. กรอบแนวความคิดของการวิจัย	4
5. หน่วยงานที่นำไปใช้ประโยชน์	7
บทที่ 2 แนวความคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
1. โรงเรียนชานา	8
2. โรงเรียนเกษตรกร	15
3. วิทยากร โรงเรียนชานาและโรงเรียนเกษตรกร	22
4. ศูนย์ข้าวชุมชน	23
5. มาตรฐานข้าวอินทรีย์	25
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	28
1. การเก็บรวบรวมข้อมูล	28
2. สถานที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล	29
3. ระยะเวลาของการทำวิจัย	29

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัยและอภิปรายผล	30
1. การจัดตั้งและพัฒนาหลักสูตร โรงเรียนชานา	30
2. การดำเนินงาน โรงเรียนชานาข้าวอินทรีย์และเครื่องข่าย	40
3. การเรียนรู้เทคนิคการผลิตข้าวอินทรีย์	45
4. การจัดตั้งโรงเรียนชานาข้าวอินทรีย์แห่งที่ 2	54
5. การเรียนรู้ร่วมกันด้วยงานทดลองของโรงเรียนชานาข้าวอินทรีย์	58
6. องค์ความรู้การผลิตข้าวอินทรีย์	61
7. การเปรียบเทียบผลผลิตการปลูกข้าวในแปลงทดลอง	62
8. การบันทึกการปฏิบัติงานในแปลงข้าวอินทรีย์	65
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	68
1. สรุปผลการวิจัย	68
2. ข้อเสนอแนะ	70
เอกสารอ้างอิง	71
ภาคผนวก	73

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	ขั้นตอนในกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์	27
ตารางที่ 2	จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามข้อมูลพื้นฐานทั่วไป	32
ตารางที่ 3	สภาพปัญหาที่เกษตรกรพบในการทำนาข้าว	35
ตารางที่ 4	ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการแก้ไขปัญหาการทำนาข้าว	38
ตารางที่ 5	การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการเป็นสมาชิกโรงเรียนชาวนาข้าวอินทรีย์	39
ตารางที่ 6	ปัญหาและการแก้ไขในการทำนาข้าวของเกษตรกรกลุ่มเครือข่าย	41
ตารางที่ 7	ข้อดีในการเข้าร่วมโรงเรียนชาวนาข้าวอินทรีย์	43
ตารางที่ 8	วิธีการจัดตั้งโรงเรียนชาวนาข้าวอินทรีย์	44
ตารางที่ 9	ความต้องการให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งโรงเรียนชาวนาข้าวอินทรีย์	45
ตารางที่ 10	ข้อมูลพื้นฐานบางประการของผู้ร่วมกิจกรรม	46
ตารางที่ 11	การเรียนรู้ด้านเทคนิคการผลิตข้าวอินทรีย์	50
ตารางที่ 12	การเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการโรงเรียนชาวนา	52
ตารางที่ 13	รายชื่อคณะกรรมการ โรงเรียนชาวนาข้าวอินทรีย์บ้านท่าตูม	56
ตารางที่ 14	การเติบโตของข้าวที่ปักดำในกระถาง อายุ 36 วัน โรงเรียนชาวนา ข้าวอินทรีย์บ้านคอนหัน ตำบลบ้านฝาง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น	59
ตารางที่ 15	การเติบโตของข้าวที่ปักดำในแปลงนา อายุ 36 วัน โรงเรียนชาวนา ข้าวอินทรีย์บ้านคอนหัน ตำบลบ้านฝาง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น	60
ตารางที่ 16	การเติบโตของข้าวมะลิ 105 อินทรีย์ อายุ 42 วัน โรงเรียนชาวนาข้าวอินทรีย์ บ้านท่าตูม ตำบลท่าตูม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	60
ตารางที่ 17	จำนวนการแตกกอและเมล็ดต่อรวงของข้าวมะลิ 105 อินทรีย์ โรงเรียนชาวนา ข้าวอินทรีย์ บ้านคอนหัน ตำบลบ้านฝาง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น	64
ตารางที่ 18	จำนวนการแตกกอและเมล็ดต่อรวงของข้าวมะลิ 105 อินทรีย์ โรงเรียนชาวนา ข้าวอินทรีย์ บ้านท่าตูม ตำบลท่าตูม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	64

สารบัญตาราง (ต่อ)

		หน้า
ตารางที่ 19	บันทึกรายละเอียดในการปฏิบัติกิจกรรมการปลูกข้าวอินทรีย์ในแปลงนา โรงเรียนชานาข้าวอินทรีย์ บ้านดอนหัน ตำบลบ้านฝาง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น	65
ตารางที่ 20	บันทึกรายละเอียดในการปฏิบัติกิจกรรมการปลูกข้าวในกระถางโรงเรียน ชานาข้าวอินทรีย์ บ้านดอนหัน ตำบลบ้านฝาง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น	66
ตารางที่ 21	บันทึกรายละเอียดในการปฏิบัติกิจกรรมการปลูกข้าวอินทรีย์ในแปลงนา โรงเรียนชานาข้าวอินทรีย์บ้านท่าคูม ตำบลท่าคูม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	66

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1	กรอบแนวคิดการของโครงการวิจัย	6
ภาพที่ 2	องค์รวมของการผลิตข้าวอินทรีย์	26
ภาพที่ 3	ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการแก้ไขปัญหาการทำนาข้าว	37
ภาพที่ 4	การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการเป็นสมาชิกโรงเรียนชาวนาข้าวอินทรีย์	39
ภาพที่ 5	แผนที่ตั้งและอาณาเขตบ้านท่าตุม	54
ภาพที่ 6	การทดลองปลูกข้าวในกระถาง	63